

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет
(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України
(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра
(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: «Л. Троцький та троцькізм в історії України наприкінці XIX –
першій половині XX ст.»

«L. Trotsky and Trotskyism in the history of Ukraine in the late XIXth and early XXth
centuries»

Виконала: студентка 6 курсу
денної форми навчання
напряму підготовки 8.02030201 Історія
Ковпак К.В. Катерина Валентинівна

Керівник д. і. н., проф. Гончарук Т. Г.

Рецензент д. і. н., проф. Дзиговський О. М.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ 10 від «14» 05 2017 р.

Захищено на засіданні ДЕК № 2
протокол № 11 від «12» серпня 2017 р.
Оцінка Відмінно 5 1.98
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри
Бачинська О. А.
(підпис)

Голова ДЕК
Сминтина О. В.
(підпис)

Одеса – 2017

ш/к 427 995

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Історіографія та джерельна база дослідження.....	7
1.1. Л.Д.Троцький в радянській історіографії.....	7
1.2. Л.Д.Троцький в закордонній історіографії.....	12
1.3. Л.Д.Троцький в сучасній українській історіографії.....	22
Розділ 2. Україна в становленні Л.Д.Троцького, як революціонера.....	30
2.1 Дитячі роки Л.Д.Бронштейна.....	30
2.2. Одеський період біографії Л.Д. Троцького.....	34
2.3. Навчання в Миколаєві та становлення революційних настроїв.....	40
РОЗДІЛ 3. Україна в діяльності Л.Д.Троцького, як політичного та державного діяча.....	44
3.1. Діяльність Л.Д.Троцького в 1902- 1917 роках.....	44
3.2 Початок партійної діяльності Л.Д. Троцького.....	47
3.3. Україна в працях Л.Д.Троцького.....	60
РОЗДІЛ 4. Л.Д.Троцький та троцькізм в УСРР.....	67
4.1. Боротьба з троцькізмом в другій половині 20 – х на початку 30 – х років.....	67
4.2 Сталінські репресії та доля родини Л.Д.Троцького.....	82
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	92

Вступ

Актуальність проблеми. Останнім часом в Україні та світі зростає інтерес до вивчення життєвого та професійного шляху визначних діячів історії ХХ ст. Серед них особливу увагу приділяється постатям, що були замовчувані у вітчизняній історіографії. До них також належить Л.Д. Троцький (Бронштейн). Цій непересічній постаті присвячено багато історичних досліджень, проте малодослідженою залишається тема його зв'язків з Україною. Також особливо гостро постає питання троцькізму. Через значне «переписування» історії, тільки з плином часу можливо розглянути значний масив архівних матеріалів, які знаходились під грифом секретно. В світлі сучасних політичних подій в Україні, як ніколи потрібно звертатися до відкриття біографії та діяльності цього революційного діяча, щоб за допомогою аналізу становлення його ідей зробити висновки, щоб не повторювати помилок минулого в сьогоденні.

Дана проблематика є не повністю дослідженою та всебічно розкритою. Саме тому, на даний час, залишається актуальною переоцінка історичних фактів та спроба всебічного вивчення та дослідження наявного матеріалу.

Мета дослідження – ознайомитися з біографією одного із визначних партійних діячів Радянського Союзу. А також визначити основні аспекти діяльності Л.Д. Троцького та показати вплив українського фактору на його формування, як революціонера. Також прослідкувати основні етапи та методи боротьби з послідовниками Л.Троцького в Україні названими «троцькістами».

Метою роботи були зумовлені наступні **завдання:**

- аналіз джерельної бази, характеристика наявної літератури та джерел з даної проблематики ;
- прослідкувати становлення Л.Д. Троцького, як революціонера;
- проаналізувати ставлення Л.Д. Троцького до України в юнацькі роки;
- охарактеризувати період перебування Л.Д. Троцького в Одеському реальному училищі Святого Павла;
- дослідити місце України в публіцистичних працях Л.Д. Троцького;

- прослідкувати етапи боротьби з троцькізмом в Україні;
- дослідити методи боротьби з троцькізмом;

Об'єктом роботи є постать Л. Д. Троцького.

Предмет дослідження – роль та діяльність Л.Д. Троцького в роки формування його революційних настроїв під час перебування на теренах України, а також прослідкувати за появою терміну – троцькізм його трансформацією, та боротьбу з ним в Україні.

Хронологічні рамки охоплюють період з 1879 по 1940 р. Нижня межа – це дата народження Л.Д. Троцького, а верхня – його смерті.

Територіальні межі дослідження охоплюють, в основному, територію колишньої УРСР, для більш повного осмислення проблеми межі розширювались до місць перебування Троцького у вигнанні.

Методи роботи. Дане дослідження ґрунтується на хронологічно – проблемному принципі викладу матеріалу. Теоретичною основою роботи є загальноприйняті методи, що застосовуються в історичній науці: науковість та об'єктивність. В роботі здійснена спроба уникнення однобічних поглядів, застосовується критичний підхід під час аналізу джерел і літератури.

Використання біографічного методу дозволило простежити життєвий шлях Л.Д. Троцького. Ознайомитися з перебігом його дитячих та юнацьких років. Простежити становлення Л.Д. Троцького, як революціонера та партійного діяча. Крім того, вдалось під впливом дослідження біографії розглянути його діяльність, яка була безпосередньо пов'язана з Україною. Що й викликало значну увагу до України, як батьківщини Троцького, зокрема Одеси. Даний метод є специфічним засобом дослідження життєвого шляху персоналій, спрямований на пошук спільних рис в індивідуальних біографіях. Саме співставлення та порівняння індивідуальних та групових ситуацій допомогло при аналізі біографії Л.Д. Троцького та порівнянні із значними подіями суспільного життя.

Із загальнонаукових прийомів застосовується аналіз та синтез. Дані методи дозволили провести продуктивну оцінку вивчених історіографічних джерел, історіографії та архівних матеріалів.

За допомогою аналізу вдалося визначити основні напрямки діяльності Л.Д. Троцького та простежити його зв'язок з Україною.

Хронологічний та історико – аналітичний методи дозволили викласти матеріал у чіткій послідовності та логічній завершеності. В процесі написання роботи застосовувалися такі методи, як історико – порівняльний та метод реконструкції. Питання про метод в історичній науці зводиться до вивчення способів і прийомів наукового пізнання реальності та специфіки їх практичного застосування.

За допомогою методів нагромаджується емпіричний матеріал, тобто дані конкретних соціологічних, економічних, правових та історичних досліджень. Сюди входять й аналіз статистичних даних, соціологічних опитувань населення, прямих спостережень, вивчення різноманітних документів тощо.

У цілому методи дослідження пов'язані з метою, об'єктом і науковими засадами, що постають перед дослідником.

Саме поєднання усіх цих методів дає можливість розкрити спільність функціональних зв'язків, соціальних явищ. Завдяки ним можна досягнути минуле, як завершений та логічний процес, а також знайти зв'язок й основу історичних явищ.

Джерельна база роботи охоплює широке коло опублікованих джерел, та архівних матеріалів. Переважно це джерела документального походження.

До документальної бази варто віднести працю: «Український Троцький. Тексти Лева Троцького про Україну» [24, с.11]. Саме у ній міститься значний пласт фактологічного матеріалу, з якого можна почерпнути відомості про його ставлення до українського питання.

Великий масив інформації можна також почерпнути із збірки «Троцький Л. Твори» [23, с. 13]. Ознайомившись із нею можна зробити певні висновки про роль України у становленні революційних настроїв Л.Д. Троцького.

Важливе значення для вивчення проблеми мають матеріали особистого походження: спогади та листування. Найцікавішою групою матеріалів цього виду джерел є спогади. Проте, варто зазначити, що це специфічне джерело, яке

не позбавлене суб'єктивності, тому матеріали співставлялись із документами та проводився аналіз.

В роботі використано спогади Дойчера І., серед яких варто виділити наступні: «Троцький. Озброєний пророк. 1921-1929», «Беззбройний пророк. 1921-1929», «Троцький. Вигнаний пророк. 1929-1940».

Також, варто виділити спогад Луначарського А. «Лев Давидович Троцький». В даній роботі автор висвітлює портрет Л.Д. Троцького, описує його особисті якості за своїми особистими враженнями від знайомства. Зазначає, він і те, що «Троцький – людина колюча, нетерпима, наказова». Але така характеристика не є дивною, адже вони в якійсь мірі були суперниками.

А найбільше матеріалу, хоч і найсуб'єктивнішого характеру можна почерпнути із праці самого Л. Троцького «Моє життя».

Також в роботі використане широке коло архівних матеріалів. Це листування, промови, накази ЦК, які до недавнього часу знаходились під грифом секретно. Попрацювавши з архівними матеріалами можливо більш широко, осмислити та описати проблему троцькізму, не займаючись компіляцією та переписуванням думок інших авторів.

Також працюючи з архівними матеріалами легше дослідити чи дійсно боролись з троцькізмом, чи це був звичайний привід для фізичного знищення непотрібних партії елементів

Структура роботи. Дана робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку вивчених джерел та літератури.

В першому розділі ми проводимо джерелознавчий та історіографічний аналіз. Другий розділ присвячений внеску України в становленні Л.Д.Троцького, як революціонера. У третьому розділі простежено Україну в політиці Л.Д.Троцького, як державного діяча. Четвертий розділ присвячений вивченню питання троцькізму та етапів боротьби з ним.

Для дослідження даної проблеми в роботі було використано 20 одиниць архівних матеріалів та 69 одиниць літератури з яких 2 публікації за допомогою яких було проведено апробацію даної теми:

Висновки

Особа Л. Троцького залишається однією із найбільш суперечливих фігур у вітчизняній історії. Традиційна радянська історіографія протягом багатьох десятиліть таврувала його як «найзапеклішого ворога ленінізму», який, перебуваючи на найвищих посадах у державно-партійному керівництві, тільки і знав, що шкодити радянському будівництву та нав'язувати партії непотрібні дискусії «за цілком зрозумілим та давно вирішеним». Рецидиви такого підходу інколи прориваються й нині, хоча переважна частина історичної літератури часів «перебудови» намагалась відійти від сталіністських штампів і об'єктивно переосмислити творчий спадок одного з керівників Жовтневої революції та більшовицької партії.

В ході написання дипломної роботи було виконано всі завдання.

Було проведено аналіз джерельної бази та характеристика наявної літератури та архівних матеріалів з даної проблематики, ми виявили, що розвиток суспільно-політичних процесів протягом останніх років призвів до того, що фахівці у галузі соціально-гуманітарних наук були змушені дуже швидко і різко змінювати вектори своїх знакових симпатій та антипатій. Деякі з них, не перепочивши від голосних звинувачень Троцького в «контрреволюційності» й «антипартійності» (зі сталіністської точки зору), тепер не менш голосно критикують його за «революціонаризм» і «більшовизм» (із нині пануючої точки зору буржуазного демократизму). Ця «подвійна зміна знаків» дуже характерна для творчості таких троцькознавців, чи, правильніше сказати, «троцькоїдців», як Н. А. Васецький і Д. А. Волкогонов. Інший, більш виважений підхід продемонстровано у працях В. З. Роговіна, В. І. Старцева, В. Н. Ростального. Застарілі негативістські штампи, на жаль, і досі переважають у оцінках ставлення Троцького до України.

Детально дослідивши наявні джерела було описано деталі вступу Лейби Бронштейна до реального училища. При вступі до навчального закладу в нього виникли проблеми через своє походження з єврейської родини. На той час була встановлена десятивідсоткова норма для вступу євреїв до казенних навчальних

закладів. Він зумів обійти цю норму і пішов, підготовчого класу цього ж училища, хоч і за нормою але без великого рейтингу до вступу. З майбутньою перспективою переводу до першого класу

Прослідковано становлення Л.Д. Троцького, як революціонера. Навчання в Одесі відіграло важливу роль у формуванні його революційних настроїв, та відношення до України. Чи не найяскравішими спогадами відбилися 6 років життя в Одесі у пам'яті Л. Д. Троцького, про що свідчать його щоденникові записи. Саме тут, він вибирає шлях не вуличних розваг, а читання книг. Роблячи висновок з його записів, можна зрозуміти, що саме в Одесі зароджуються перші спроби юнака до осмислення політичних ідеологій та перші проби пера, поки тільки літературні, але згодом вони перетворюються на гострі публіцистичні статті.

Революційну діяльність Л. Д. Троцький розпочинає у 16-літньому віці. Після закінчення Одеського реального училища Святого Павла, він переїздить до Миколаєва.

Рік навчання в Миколаєві стає переломним для нього. Л. Д. Троцький покидає навчання (правда знання отримані в училищі дозволяли триматися на положенні першого учня), його потягнуло до суспільного життя.

Настає дуже відповідальний момент у формуванні Л. Д. Троцького як революціонера. Це пов'язано з його вступом в революційний рух. В цей період погляди Троцького були дуже далекі від марксистських. Він навіть і не прагнув до оволодіння марксизму, проявляючи байдужість до систематичної цілеспрямованої роботи з формування міцних теоретичних переконань.

Дещо пізніше Л. Д. Троцький створює у своїй уяві особливий ілюзорний світ, який стає для нього світлим майбутнім всієї планети. І по дорозі до цього світу, на його погляд, можна і потрібно було використовувати будь-які засоби: табори, «чистки», вбивство, шпигунство, провокації, зраду, підкуп, терор. Це лише засоби боротьби з тими, хто не розуміє світлої мети та не менш хорошого майбутнього. Люди для нього стають лише підсобним матеріалом, інструментами здійснення великого задуму, а ті ж що не погоджуються прирікаються на загибель.

Також було прослідковано відношення Троцького до України в його спогадах та публікаціях. Відмітимо, що в його промовах не існує ніяких достатніх і обґрунтованих даних про які-небудь специфічно «антиукраїнські» погляди Л. Троцького. Уродженець України, він добре знав мову, в період створення Радянського Союзу активно захищав права національних республік від шовіністичного централізму Сталіна (один з відомих «троцькістів» Християн Раковський, тривалий час очолюючи уряд УРСР, активно захищав її «автономію»), неодноразово знаходився тут і навіть в еміграції виявляв певну цікавість до українського питання (згадки про голодомор, про переділ західноукраїнських земель і тому подібне).

В дипломній роботі було досліджено еволюцію троцькізму від його первісних форм, до фізичного знищення звинувачених. Термін троцькізм з'явився ще за довго до його офіційного оформлення, як опозиційної течії комунізму. Вперше боротьбу з троцькістською опозицією почали ще в 1924 році, але повною мірою вона розгорнулася близько 1927 року. Всі ці роки в голови Радянських людей вкладали, що троцькізм є найбільшим ворогом процвітання Радянського союзу. Пропаганда велась через ЗМІ, а також через внутрішнє управління партії, видавались декрети та проголошувались промови на підприємствах. Працюючи над дипломною роботою, ми прослідкували періодизацію зміни настроїв та характеру боротьби з цим явищем. Умовно періодизацію можна поділити на три етапи.

- помірна боротьба (1923 – 1924 р.) – Сталін намагався прибрати до своїх рук управління партією)
- боротьба методом вилучення з партії (1924 – 1927 р.) – Сталін займає головну позицію в партії та починає боротьбу проти своїх головних прибічників Зінов'єва та Каменєва.
- фізичне знищення всіх звинувачених в троцькізмі (1927 – 1940р.) – утвердження сталінізму, як головної течії в управлінні.

На прикладі троцькізму можливо прослідкувати всю систему управління Радянським союзом, починаючи від його заснування аж до розпаду. Включаючи тимчасову відлигу. Попрацювавши над даною проблематикою

можна зробити висновки, що під фізичне знищення потрапляли всі ворожі елементи партії, не дивлячись на їх політичні погляди, чи зв'язок з Троцьким. Троцькізм був, можливо, звичайним приводом для чистки партії. І розгляд цього феномену не може бути викреслений з історії.

Внаслідок проведеного дослідження можна сформулювати певні висновки: серед історичних постатей є настільки неоднозначні персонажі з дуже закрученою долею, що для їхньої характеристики належні слова досі ніким не вигадані. Цей вислів з легкістю можна віднести й до постаті, яка досліджувалася в даній роботі. Адже, Л. Д. Троцький людина так само суперечлива, незрозуміла та інколи й зовсім незбагненна. Народився він на Кіровоградщині в багатій єврейській сім'ї, де побутовою мовою була українська, відтак він розпочинав свої спроби у літературі, як україномовний поет, далі став російським публіцистом та радикальним революціонером; ніколи не служив у війську, проте організував з нуля армію, яка наводила страх на весь світ; миттєво завоював величезну популярність серед простолюдів і так же її втратив.

Він, як лев кидався на ворогів – стрімкий, не зламний організатор «червоного терору», як «зброя», застосовуване проти приреченого на загибель класу, який не хоче гинути». Троцький заявляє: «Вам слід знати, що не пізніше ніж через місяць терор набуде дуже сильних форм за прикладом великих французьких революціонерів. На ворогів наших чекатиме гільйотина».

Але радикалізм у поглядах, не заважає Л. Д. Троцькому бути геніальним організатором і блискучим публіцистом. Проте, свій хист він присвятив глобальній тоталітарній утопії, і крові на його руках було чимало.

Незважаючи на усі свої негативні вчинки, ярим українофобом він ніколи не був; це смертний гріх головного опонента Л. Д. Троцького – Сталіна і його команди. Тим більше він добре знав і по-своєму любив Україну, бажаючи зробити її зразковою вітриною світового комунізму, але його дії були неоднозначні і викликають багато сумнівів та запитань. Отже, можна зазначити, що на формування Л. Д. Троцького, як особистості, й більше того, політичної та революційної постаті велику роль мало його походження.

Народжений в Україні, вихований в її центрі – Єлисаветграді, він з раннього дитинства привчався до культури і мови України. А роки проведені за навчанням в Одесі та Миколаєві, раз і на завжди сприяли розвитку в ньому революційних ідей. Саме тому, в подальшому Л. Д. Троцький стримано і з повагою буде відгукуватися про Україну.

Список використаних джерел та літератури

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

1. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 27 (Обьяснения 10 членов ЦК), 2 арк.
2. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 33 (Материалы о борьбе с троцкистской оппозицией), 99 арк.
3. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 25 (Протоколы пленумов ЦК), 289 арк.
4. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 41 (Стенограммы допросов троцкистов) 154 арк.
5. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 23 (Письмо товарища Ленина (завещание) от 4 января 1923 года), 151 арк.
6. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 29 (Речь Троцкого на пленуме ЦК), 10 арк.
7. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 54

- (О ликвидации троцкистской оппозиции в Одесских организациях) 197 арк.
8. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 53 (Материалы об оппозиции), 39 арк.
 9. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 52 (Материалы по троцкистской оппозиции), 163 арк.
 10. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 24 (Материалы по троцкистской оппозиции 1923 – 1927 г), 437 арк.
 11. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 127 (Протоколы заседаний по чистке и проверке ячеек разных районов Одесских организаций за 1929 – 1939 г), 549 арк.
 12. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 136 (Протокол повторной чистки парт. организаций), 8 арк.
 13. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 78 (Персональное дело Манилов Николай Георгиевич), 23 арк.
 14. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 142

(Протоколы заседаний апелляционной тройки президиума Окр. КК по чистке партии), 292 арк.

15. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 112 (Протокол заседаний проверочной комиссии по чистке руководящего состава), 44 арк.
16. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 105 (Протоколы и выписки из протоколов по чистке партячейки ж.д. станции г. Первомайска), 111 арк.
17. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 71 (Апелляции коммунистов на букву «Б» Слалинской Рай КК КП(Б)У), 208 арк.
18. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 72 (Апелляции коммунистов на букву «В» Слалинской Рай КК КП(Б)У), 108 арк.
19. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 73 (Апелляции коммунистов на букву «И» Слалинской Рай КК КП(Б)У), 131 арк.
20. Держархів Одеської області, ф. 8 Одесская окружная контрольная комиссия КП(б) Украины (включая троцкистско – зиновьевскую оппозицию и генеральную чистку партии), оп. 1 (1925 – 1939 р), спр. 74

(Апелляции коммунистов на букву «Д» Слалинской Рай КК КП(Б)У),
89 арк.

Опубліковані

Документи

21. Троцкий Л. Независимость Украины и сектантская путаница / Лев Троцкий // Бюллетень оппозиции. – № 79–80 (август–октябрь) 1939. – С. 17–19.
 22. Троцкий Л. Об украинском вопросе / Лев Троцкий // Бюллетень оппозиции. – № 77–78 (май–июль) 1939. – С. 13–14.
 23. Троцкий Л. Сочинения / Лев Троцкий. – Т. 17. – Ч. 2. – Москва-Ленинград, 1926. – 380 с.
 24. Український Троцький. Тексти Лева Троцького про Україну. – Одеса: ВМВ, 2013. – 167 с.
 25. Троцкий Л. «Терроризм и коммунизм» / Лев Троцкий. – М. : Азбука-классика, 2010. – 320 с.
 26. Троцкий Л. Сталинская школа фальсификаций / Лев Троцкий. – Берлин, 1932. – 245 с.
 27. Троцкий Л. Как вооружалась революция / Лев Троцкий. – М., 1924. – Т. 2. – Кн. 1. – 180 с.
- Спогади*
28. Аскельрод Ю. Мой дед Лев Троцкий и его семья / Ю. Аскельрод. – М. : Центрполиграф, 2013. – 445 с.
 29. Дойчер И. Троцкий. Вооруженный пророк. 1921–1929 / И. Дойчер. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2006. – 499 с.
 30. Дойчер И. Троцкий. Безоружный пророк. 1921–1929 / И. Дойчер. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2006. – 495 с.
 31. Дойчер И. Троцкий. Изгнанный пророк. 1929–1940 / И. Дойчер. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2006. – 527 с.
 32. Луначарский А. Лев Давидович Троцкий / А. Луначарский // Силуэты: политические портреты. – М., 1991. – С. 217–265.

33.Троцкий Л. Как вооружалась революция / Лев Троцкий. – Москва, 1924. – Т. 2. – Кн. 1. – С. 167.

34. Троцкий Л. Д. Моя жизнь / Лев Троцкий. – М., 2001. – 572 с.

Пресса

35.Бернард П. В защиту Троцкого / Патенауде Бернард // American Historical Review. – 2011. – № 6. – С. 5–8.

36. Босько В. Юні літа Левка Бронштейна (Троцького) / В. Босько // Народне слово. – Кіровоград, 2001. – 17 липня. – № 75 (1676). – С. 3–15.

37. Горбачев М. С. Октябрь и перестройка: революция продолжается / М. С. Горбачев // Коммунист. – 1987. – № 17. – С. 10–15.

38.Клименко К. Бывал ли Лев Троцкий в Донбассе / К. Клименко // Комсомолец Донбасса. – 1991. – 19 ноября.

39.Красняков Є. «Новітня історія» чи новітній обман? / Є. Красняков // Товариш. – 1996. – № 39.

40.Филиппов А. Разжигатель мирового костра / А. Филиппов // Гео. – 2003. – №7. – С. 36–48.

41.Черный Г. Фиаско оратора / Г. Черный // Московский комсомолец в Украине. – 2000. – 17 августа.

42.Ярославский Е. Мистер Троцкий на службе буржуазии или первые шаги Л. Троцкого за границей / Е. Ярославський // Правда. – 1929. – 9 марта.

ЛІТЕРАТУРА

43.Бернард П. Падение революционера / Петенауде Бернард. – Нью-Йорк : Харпер Коллинз, 2009. – 387с.

44.Васецкий Н. А. Троцкий / Н. А. Васецкий. — М., 1992. – 230 с.

45.Васецкий Н. Ленин и Троцкий / Н. Васецкий. – М. : Знание, 1991. – 62 с.

46.Васецкий Н. О Троцком и троцкизме / Н. Васецкий. – М. : Знание, 1989. – 95 С.

47.Ватлин А. Троцкий и коминтерн (1938 - 1933) / А. Ватлин. – М. : Знание, 1991. – 68с.

48. Власов Б.С. Троцкизм – враг ленинизма / Б.С. Власов – М., 1968. – 210 с.
49. Волкогонов Д. А. Троцкий; «Демон революции» / Д. А. Волкогонов. – М.: Яуза, Эксмо, 2011. – 704 с.
50. Государственная власть СССР. Высшие органы власти и управления и их руководители. 1923-1991 гг. // Сост. В. И. Ивкин. – М.: «Российская политическая энциклопедия», 1999. – 568 с.
51. Гуменюк А. А. Переход к НЭПу в Поволжье (1921-1925 гг.) / А. А. Гуменюк. – Саратов : Научная книга, 2007. – 92 с.
52. Гусейнов А. А. Этика Троцкого / А. А. Гусейнов // Этическая мысль. – М.: Республика, 1992. – С. 264–285.
53. Данилов А. А. Історія Росії, ХХ століття / А. А. Данилов, Л. Г. Косуліна. – М.: Просвещение, 1998. – 230 с.
54. Деятели СССР и революционного движения России. Энциклопедический словарь Гранат. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 720 с.
55. Доценко О. Зимовий похід армії УНР (6 XII 1919 – 6 V 1920) / О Доценко. – Варшава, 1935. – С. 95–96.
56. Загребельний М. Лев Троцький / М. Загребельний. – Харків : Філіо, 2011. – 118 с.
57. Исторические силуэты. – М., 1991. – 250 с.
58. Кинг Д. Троцкий. Биография в фотодокументах / Д. Кинг. – Екатеринбург : СВ-96, 2000. – 179 с.
59. Кирилюк Ф. Л. Д. Троцький і соціалізм / Ф. Кирилюк. – К.: Знання, 1991. – 45 с.
60. Ковпак К. В. Роль навчання в Одеському реальному училищі Святого Павла у формуванні особистості Л. Д. Бронштейна / Катерина Валентинівна Ковпак // Матеріали 70-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2014. – С. 23–26.
61. Ковпак К. В. Українські сторінки біографії Л. Д. Троцького / Катерина Валентинівна Ковпак // Матеріали 69-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2013. – С. 134–137.

62. Колпакида А. И. Ликвидаторы КГБ / А. И. Колпакида. – М. : Яуза, Эксмо, 2009. – 768 с.
63. Краснов В. Троцкий. Красный Бонапарт / В. Краснов. – М. : Олма-пресс, 2000. – 510 с.
64. Кульчицкий С. В. Чи були троцькісти у вітчизняній історії? / С. В. Кульчицкий // Український історичний журнал. – 1992. – № 2. – С. 3–6.
65. Ланцов С. А. Террор и террористы: Словарь / С. А. Ланцов. – П., 2004. – 187 с.
66. Ленинизм. Сборник статей. – М. : Гос. издат., 1925. – 488 с.
67. Михальчук Л. Лев Троцкий / Л. Михальчук. – Минск : Харвест, 1998. – 224 с.
68. Нетребский В. Троцкий в Одессе / В. Нетребский. – Одесса : Инга, 2003. – 80 с.
69. Норт Д. В защиту Льва Троцкого / Д. Норт. – Лейбциг : Меринг Паблишес, 2010. – 400 с.
70. Панасенко Н. Одесские страницы из жизни Л. Д. Троцкого / Н. Панасенко. – Одесса : Оптимум, 2004. – 194 с.
71. Панцов А. В. Лев Давидович Троцкий / А. В. Панцов // Вопросы истории. – 1990. – № 5.
72. Папоров Ю. Н. Троцкий. Убийство «большого затейника». – М., 2005. – 384 с.
73. Резник А. В. Троцкизм и Левая оппозиция в РКП(б) в 1923-1924 годы / А. В. Резник. – М. : Свободное марксистское издательство, 2010. – 112 с.
74. Романчук О. К. Ультиматум / О. К. Романчук. – К., 1990. – 80 с.
75. Ростальной В. Н., Табачник Д. В. Червоний Лев революції. / В. Н. Ростальной, Д. В. Табачник // Філософська і соціологічна думка. – 1989. – № 9. – С. 81–86.
76. Савченко В. А. Неофициальная Одесса эпохи непа (март 1921 – сентябрь 1929) / В. А. Савченко. – М. : РОССПЕН, 2012. – 287 с.
77. Сироткин Г. Почему Троцкий проиграл Сталину / Г. Сироткин. – М.: Алгоритм, 2004. – 384 с.

78. Старцев В. Страницы политической биографии / В. Старцев. – М. :
Знание, 1989. – 63 с.
79. Турченко Ф. Г. Новітня історія України / Ф. Г. Турченко – К., 1995. – Ч. 1.
– С. 131–132.
80. Устинов Г. Трибун революции / Г. Устинов. – М., 1920. – 39 с.
81. Фельшинский Ю. Лев Троцкий Большевик 1917 – 1923 /
Ю. Фельшинский, И. Чернявский. – М. : Центрполиграф, 2012. – 618 с.
82. Фельшинский Ю. Лев Троцкий Оппозиционер 1923 – 1929 /
Ю. Фельшинский, И. Чернявский. – М. : Центрполиграф, 2012. – 468 с.
83. Фельшинский Ю. Лев Троцкий Революционер 1879 – 1917 /
Ю. Фельшинский, И. Чернявский. – М. : Центрполиграф, 2013. – 344 с.
84. Фельшинский Ю. Троцкий Враг №1. 1929-1940 / Ю. Фельшинский,
И. Чернявский. – М. : Центрполиграф, 2013. – 344 с.
85. Фельшинский Ю. Троцкий против Сталина / Ю. Фельшинский. – М. :
Центрполиграф, 2014. – 591 с.
86. Чернявский Г. Лев Троцкий / Г. Чернявский. – М. : Молодая гвардия,
2010. – 665 с.
87. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: Сторінки ненаписаної історії / Ю.
І. Шаповал . К., 1993. – 367с.
88. Шаповал Ю. «Троцькістсько-терористичної організації в Україні» справа
(1936) / Ю. Шаповал // Енциклопедія історії України : у 10 т. /
редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН
України. – К. : Наук. думка, 2013. – Т. 10 : Т – Я. – С. 163
89. Service R. Trotsky: A Biography / R. Service. – London : Macmillan
Publishers, 2009. – 456 с.
- 90.